

tudattal, hogy aki írta, ezerszer átgondolta, tapasztalatait ezerszer átszűrte, nehogy giccses, talmi értékek kerüljenek ebbe a gyűjteménybe.

Négyszázhusz oldalra terjed a könyv, de bizonyos, hogy akiben élő a magyar vér, nem fog belőle egyet sem unalmasnak találni, még ha nem szakavatott ismerője is a népköltésnek, néprajznak, ősi magyar nyelvnek.

Amikor Kiss Géza könyvét az iskolai önképzőkör könyvtárának megvettük és besorolás végett az ifjúsági vezetőségnek átadtuk, karikára nyílt szemmel olvasták a szót: *Ormányság. . . , mi az ?! Tizenkét év magyar iskolázása után álló, életbe lépő magyar értelmiségi réteg példája ez !*

Szeretném, ha minden magyar nevelőben sikerülne Kiss Gézának anyyi — *óh, csak anyyi!* — tüzet ébresztenie, hogy ne menjenek el hidegen és süket-értetlenül a szó, az ormánysági táj, a *halálbarohanó tizenkétezer ormánysági magyar* említések. Valahogyan csak ennyit remélni maga Kiss Géza, az ormánysági *Kákics* falucska ősz papja is akkor, amikor így fejezi be könyvét:

„Zárjuk le a multat. Legyen ez a könyv nagy gyászjelentés: nézzétek — a magyar léleknek ez a virága is volt valamikor“.

Dr. Aldobolyi Nagy Miklós.

Hans Wolf: Das Schulwesen des Temesvarer Banats im 18. Jahrhundert (Veröffentlichungen des Wiener Hofkammerarchivs, R. Rohrer, Baden b. Wien, 1935. 195. o.)

Az európai nevelésügy hihetetlen sokat köszönhet a felvilágosodásnak. Ez a mozgalom oly erővel vette fel a művelődés szükségességének gondolatát, hogy egész Nyugat-Európában forrongást támasztott körülötte. Az élet megszépítésének reményében új emberideált teremt; felhívja a figyelmet az emberi elme kiművelésének lehetőségére, a tudás értékére s emberbaráti és politikai célból a nép nagy tömegeinek hasznos ismeretekkel való ellátását tervezi. Hatalmas változás áll be az államok politikájában. Az uralkodók átértékelik a művelt egyénekből összetevődő állam értékét s e gondolatnak megfelelően megkezdődik a népnevelés nagyszabású és áldásos munkája. A helyes ismeretek a társadalom hasznothajtó tagjává, hűséges alattvalóvá teszik az embert, megszabadítják a babonáktól és bűnöktől s az állam nyugodt életét biztosítják. A művelődés ügye kevés korszakban foglalkoztatta ily erővel az uralkodókat s pénzt nem kímélve tevékenykedtek a nevelés teljes szervezetének kiépítésén. A mi iskolaügyünkben is alig képzelt újítások állnak elő s ezek jelentősége a neveléstudomány magyar feladatai közül a legújabb időben kezd kidomborodni. Egy-egy nevelői gondolat szivmarás helyének kikutatása s a mozgalomnak intézményekben való testetöltése ma már több pusztá művelődéstörténeti érdekeltségnél, benne az élet megjavításának s a jövő biztosításának törekvése jelentkezik hol erősebb, hol gyengébb formában. Világosan látszik ez oly területeken, amelyeket a felvilágosodás hódított meg és rendezett be a kultúrának; ezeket a törekvéseket és mozgalmakat mutatja be a XVIII. századi Bánátban Wolf könyve.

A másfélszázados török hódoltságban kimerült és megfogyatkozott magyarság az ország felszabadítása után nem volt képes arra, hogy azt az előző századokhoz hasonlóan kitöltse. A magyarság megfogyatkozása nagyon is kapóra jött a bégi kormány terveinek, hisz a felszabadult területeket a maga céljainak megfelelően akarta benépesíteni. A Bécstől távolabb eső részeken szilárd támaszpontokra volt szüksége; ezért indul meg 1722 után a Bánát benépesítése idegen népelemekkel, ami a XVIII. sz. legnagyobb telepítési mozgalma s ami nyelvjáráskutatási, telepítéstörténeti, néprajzi és szociológiai szempontból hatalmas területét nyitotta meg a tudományos kutatások-

nak. A folyamat felderítésének munkájából különösen a magyarországi germanisztika vette ki részét, amikor a telepek származását, a telepítés lefolyását aprólékosan kikutatta s az anya- és fióktelepek nyelvjárását egybevetette. Ilyfajta munka folyik évek óta a szegedi germán filológiai intézetben, amely a telepeket hazájuktól a Bánátságig kíséri nyomon. Felderítetlenek azonban részben a szerbek és románok betelepítésével felmerülő hasonló kérdések.

A mű 9 fejezetre tagozódik, belőle a 2. 4. 5. 7. 8. fejezetek foglalkoznak a Bánát iskolaügyével s különösen a népoktatás szervezetét figyelik. A 80 évre terjedő intézményfejlesztő folyamat 3 részre oszlik: 1) a németek és nacionalisták (szerbek és románok) letelepülése után az iskolázás megindulása (1722-1770); 2) Mária Terézia reformjának hatása alatt a népnevelés kialakulása (1770-1778); és az iskolák további sorsa a Bánátnak Magyarországhoz történt csatolása után magyar fennhatóság alatt (1778-1802). Mindegyik szakaszhoz a fejlődés megértése céljából történelmi bevezetőt nyújt: az első részhez a telepítés menetét s a lakosság műveltségi fokát, a másodikhoz a bécsi udvar nevelésügyi mozgalmait s a harmadikhoz ennek következményeként a Ratio létrejöttét és jelentőségét.

Különösen a második és harmadik rész rejteget sok érdekességet. A német telepek iskolázása szépen megindult, ezzel szemben a szerbeknél és románoknál igen sok nehézségbe ütközött. Látjuk a 4. fejezetből (65. o.), hogy a bécsi kormánynak miért szükséges Dél-Magyarországon a szerbek és horvátok számbeli és kulturális erősítése. Igen nagy erőfeszítéssel sikerül csak az iskolákat megtartani, a tanító- és tankönyvkérdés ügyét elintézni. Az utóbbival kapcsolatban a gör.-kel. papság befolyást keres az iskolákra s szempontjait a kormánnyal szemben is nagyszerűen érvényesíti, míg Mária Terézia veszélyes működése miatt meg nem fosztja jogaitól. A magyar fennhatóság alatt is tovább fejlődik az iskolaügy, a magyar nyelv csupán a tantárgy szerepét játssza s az 1790-es évek néhány fellángolásától eltekintve meghagyja az iskolákat nyugodt fejlődésükben. A szerbek és románok iskoláit is épüget istápolta a magyar főhatóság, oly erős nyomást további fejlesztésükre nem gyakorolt útjába azonban semmit sem tett. Különös, hogy már ebben az időben mennyi elmentet van a gör. kel. papság, tanítószék és a magyar fennhatóság között s ezt a szellemet az ifjúság az iskolában magába szívhatta.

Wolf könyve komoly, alapos, tárgyilagos munka. Eredeti forrásokból igen sok új anyagot hozott, a német mellett jól ismeri a magyar kutatásokat is. Az igazságot, a való helyzetet tárja fel s ítéleteiben mindig tudományos. Szinte jóleső érzés, hogy a könyvből hiányoznak a magyar iskolapolitikára megbélyegző kijelentések, amilyeneket az utóbbi időben oly gyakran olvashatunk. Nem elfogultságból — hiszen Wolf német — hanem a tények valóságos ismerete alapján visszautasítja Helfertnek, a Mária Terézia-korabeli osztrák nevelésügy kutatójának elfogult bírálatát a bánáti magyar iskolapolitikára nézve (106., 194. o.) Szorgalommal készült statisztikákat közöl a XVIII. századi bánáti iskolákról, tanítókról és tanulókról, az iskolalátogatás fokáról. Wolf műve szoros kiegészítője Fináczy, Csóka stb. ezirányú kutatásainak s XVIII. századi nevelésügyünk komoly nyeresége.

Veszélka László.

Alexis Carrel: Az ismeretlen Ember. Fordította: Dr. Fülöp Zsigmond. Révai-kiadás. 1936. 346 lap. Az író Nobel-díjas amerikai orvos-professzor. Ez a maga nemében tökéletesen páratlan könyv lebilincselően széleslátókörű, nagy tudású és mélyen őszinte szellemnek kritikai megnyilatkozása az egész mai kultúrával szemben. Igényt tart és jogosan tart igényt a legteljesebb érdeklődésre úgy a tu-